

VEFATININ 150. YILINDA SELÂNİKLİ AHMET MEŞHÛRÎ

Halil ÇELTİK* - Yaşar AYDEMİR**

ÖZET

Meşhûrî, 1783'te Selânik'te dünyaya geldi. Bir süre kâtiplik yaptı, daha sonra Selânik'teki çiftliğinde hayatının sonuna kadar Farsça dersleri verdi. 1857 yılında Selânik'te vefat etti. Bir divanı vardır. Çok sayıda tarih manzumesi yazmıştır. Divanındaki tarih manzumeleri Selânik tarihi açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Selânik, Meşhûrî, Klâsik Türk Şiiri, şiir, şair, tarih

AHMET MEŞHÛRÎ FROM SELÂNİK 150. YEARS OF HIS DYING

ABSTRACT

Meşhuri was born in Thessaloniki at 1783. He worked as a secretary. He taught Persian language in his farm, at the end of his life, in Thessaloniki. He died in 1857 at Thessaloniki. He has a Divan. He wrote historical poems about Thessaloniki. These poems are important at research of Thessaloniki's history.

Key Words: Thessaloniki, Meşhuri, Classical Turkish Poem, poem, poet, history

Hayatı

İsmi Ahmet'tir. Kaynaklarda Ahmet veya Meşhûrî Ahmet şeklinde geçer. Selânikli Mehmet Çavuş isimli birinin oğludur. 1198/1783-84'te Selânik'te doğmuştur.

Meşhûrî'nin 1292/1875'te Selânik'te basılan divanının girişinde Selânikli Gazi Evrenoszâde Mehmet Şefik Paşanın şair hakkında yazdığı biyografi yer almaktadır. Buna göre memleketinde medrese tahsilini tamamlamıştır. Kimlerden nasıl bir eğitim aldığına dair ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır.

İbnülemin Mahmut Kemâl İnal'ın belirttiğine göre, bir süre debbağlar babalığı yapmıştır. Filibe nâzırı kitâbeti ve Selânik'te bazı görevlerde bulunmuştur. Bazı voyvoda ve mütesellimler kâtiplik yapmış, bu nedenle çeşitli yerleri dolaşmıştır (İbnülemin 1988: 955-56). Şair kendisi de Selânik vâlisini methettiği bir kasidesinde, kâtiplikle uğraştığını belirtir:

Ederdim vâsîna mahsûr vaktim olmasaydı ger

Bu dem me'mûr eşgâl-i kitâbetle ubeydâne (Kıta 9/19)

Şeyhülislâm Ârif Hikmet'e sunduğu bir kasideyle Edirne müderrisliğine tayin edilmiştir (Fatin 1854: 376, İbnülemin 1988: 956). Aşağıdaki beyitlerde dile getirilen rütbe talebi bu kasideden olsa gerektir:

Verdin ehl-i hünerin her birine hâlince

Kimine rütbe kimin rütbesin etdin a'zâm

N'ola bu abd-i kadîmin dahi bir rütbe ile

Olsa ey kân-ı kerem ahd-i şerîfnde be-kâm (K 10/35-36)

Bu görevde fazla kalmayan şair, Selânik civarında bir mera çiftliği alarak vaktini orada geçirmiş, isteyenlere Farsça dersleri vermiştir. (Fatin 1854: 376).

Meşhûrî diğer Rumeli şairleri gibi (Çeltik 2004: 243-264, Çeltik 2007), doğup büyüdüğü yer olan memleketi Selânik'e, şiirlerinde çeşitli şekillerde yer vermiştir. Özellikle değişik görevlerle Selânik'e atanan görevlilere kasideler yazarak kimlerin burada hangi görevlerde bulduklarına işaret etmiştir. Selânik'teki yapıların inşaa ve tamirleri gibi konularda yazdığı tarihleriyle birlikte onun şiirleri Selânik'le ilgili araştırmalara kaynaklık edecek niteliktedir. Aşağıya alınan beyitler bunlardan sadece birkaçıdır:

Ya'ni vâlî-i Selânik kim onun ahdinde

Buldu âsâyiş ü râhat fukarâ vü zuafâ (K 27/14)

Biri ez-cümle işte vâlî-i câh-ı Selânik kim

Değildir mümkün etmek vâsî-ı pâkin binde bir ihsâ (Kıta 10/3)

* Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi (<http://w3.gazi.edu.tr/web/hceltik>)

** Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi (<http://w3.gazi.edu.tr/web/aydemir>)

İşte ez-cümle *Selânik*'de bu Malta çeşmesin
Öyle ta'mîr etdi kim bir kimse mislin görmedi (Kıta 28/2)

Cevâhirlle müzeyyen söyledim Meşhûriyâ târîh
Bu *Vardar kal'asın* Abdülmecid Han eyledi ta'mîr (Kıta 34/8)

Meşhûrî'nin, Selânik Mevlevîhânesi şeyhi Mehmet Ali Dede'nin vefatına iki (Kıta 5, Kıta 6: Sene 1246/1830-31) ve Bazar Tekkesi şeyhi Abdulkâdir Efendinin vefatına bir tarih manzumesi (Kıta 41: Sene 1258/1842) vardır. Bu şiirlerin dışında onun divanında herhangi bir tasavvufî eğilim dikkatimizi çekmemiştir. Dolayısıyla bu tarih manzumelerinden hareketle onun herhangi bir tarikata bağlı olduğunu söylemek zordur. Belki bir Mevlevî muhibbi olduğundan söz edilebilir.

Meşhûrî, 1274/1857'de Selânik'te ölmüştür. Bursalı Mehmet Tahir 1268/1852'de vefat ettiğini yazar. Selânik'in 5 km güneydoğusundaki Kalemeriye (Kalamariá) kapısı hâricine gömülmüştür.

Meşhûrî'nin İstanbul Ü. Ktp., 2828 numaradaki divanının başında, kişiliğine dair bilgiler vardır. Buna göre şair hoş sohbet, latifeci bir ihtiyardır; Selânik şairlerinden yakın arkadaşı Abdullah Hâmî ile şakalaştığı belirtilir. Şairin rint-meşrep olduğunu belirten İbnülemin, bu latifelerden iki örnek kaydeder (İbnülemin 1988: 955):

Bir defasında Meşhûrî, bir görevle Aynaroz manastırına gider. Hâmî bunun üzerine şu beyti kaleme alır:

Aldı dil bang-ı nâkûs-ı felekden haberi
Eyledi kişver-i ma'mûre-i Kuds'e seferi
Hâmî, şairin Selânik'te bir çiftliğe yerleşmesi üzerine de şu beyti yazmıştır:
Her zaman şevk ile mer'âya çıkar
Çiftliğine iki göz ile bakar Meşhûrî
Meşhûrî'nin şu gazeli de onun rint-meşrep bir şair olduğunu ortaya koymaktadır:
Esîr oldun o kâfir hâl ü zülfi dil-rübâdan geç
Tutuldun murgveş ol dâne vü dâm-ı belâdan geç
Çekilmez renciş-i tflânesi hûbân-ı devrânın
Düçâr-ı aşk olup vaz'-ı cünûn-ı nâ-revâdan geç
Temâşâ-yı cihâna câm-ı mey mir'ât-ı kâfidir
Gel ol âyîne-i İskender-i âlem-nümâdan geç
Sana cism-i Hudâ-dâdın gibi zîbâ kumâş olmaz
Hevâ-yı kâle-i dîbâ-yı dehr-i bî-bekâdan geç
Cihânda bâde iç mahbûb sev neyler isen eyle
Hemân Meşhûriyâ mânend-i sûfî şu riyâdan geç (G 28)

Edebî Kişiliği

Meşhûrî, Osmanlı Müelliflerinde şiir ve inşaça öne çıkan, tabiatı letaife meyilli, rint-meşrep bir zat olarak gösterilir (Tahir 2000: II/421). Bunun dışında tezkireler bize Meşhûrî'nin edebî kişiliğine dair bilgi vermezler. Edebî kişiliğine ilişkin vereceğimiz bilgiler onun divanından hareketlidir.

Meşhûrî bazı beyitlerinde kendisini büyük bir şair olarak tanıtır. Diğer şairlere hocalık yaptığını, onların kendisinden ilham aldığını söyler. Kendisinin eskileri tekrarlamadığını, yeni şeyler söylediğini iddia eder.

Şiirimin goncasıyla bu dünya bahçesini süsleyip gül bahçesinin gülünü halka unutturayım diyen Meşhûrî, kendi şiirini bir goncaya, eski şiirleri ise güle benzetir. Kendisinin yeni olduğunu iddia eder:

Verip bu bâğ-ı dehre gonca-i nazmımla ârâyiş
Ferâmûş etdirem halka gül-i gülzâr-ı zîbâyı (K 14/2)

O, halkın eski eserlerindeki âdetlere rağbet etmeyip şiir ve imlâ kumaşını yeniden dokuduğunu belirterek kendisinin yeni ve orijinal olduğunu, eskiyi tekrarlamadığını ifade eder:

Rûsûm-ı köhne-âsârına râğbet etmeyip halkın
Yeniden nesc ü resm etdim kumâş-ı nazm u imlâyı (K 14/38)

Meşhûrî, bir başka şiirinde, asırların söz ustalarını kaleminin büyüsiyle susturduğunu, kendisinin büyüleyici bir şair olduğunu söyleyerek övünür:

Husûsiyle benem ol şâir-i sâhir ki habt etdim
Füsûn-ı sihr-i kilkimle suhan-dânân-ı edvârı (K 16/25)

Şairleri hoş nağmeli bir kuş olarak yorumlayan Meşhûrî, diğer şairlerin kendisinden ders aldığını, şairlere hocalık yaptığını iddia eder. Bu beyti yazmasında kendisinin Farsça hocalığı yapmasının etkisi olabilir. Başka bir beytinde ise zamanın şairlerinin kendisinden faydalandıklarını, diğer şairlere ilham kaynağı olduğunu söyler:

Sebak aldı benim güftâr-ı pâk-i dil-keşimden hep
Bu devrin her ne var murgân-ı hoş-âvâz-ı eshârı

...

Suhân-sâzân-ı devrân istifâde etmede şimdi
Nüket-âmîz-i nazmımdan edâ-yı hûb-eş'ârı (K 16/26, 30)

Şair bir kasidesinde, memduhu övmeye âciz kaldığını söylerken aynı zamanda kendisini överek belâgat ilminde eşinin bulunmadığını ifade eder:

Siyemmâ kesret-i şöhretle bu abd-i ahkar
Bu kadar olmuş iken fenn-i belâgatda ferîd

Gelicek mebsûta-i vafına oldum âciz
Nice bilmem edeyim vafını bast u temhîd (K 24/32-33)

Meşhûrî bir çiftlik sahibidir. Bu sebeple olsa gerek, o şiir ve şairle ilgili düşüncelerini genellikle at ve onun etrafında gelişen kelimelerle ifade eder. O daha ilk gazelinde şairliğini bir ata benzeterek ayağının sürçmemesini ister:

Zelleden vâreste kıl Meşhûrî abd-i âcizin
Etdim esb-i tab'la ref'târa yâ Rabb ibtidâ (G 1/7)

Ona göre şiir ve nazm arsası, bir hipodrom; şair ise burada süvari veya jokeydir. Meşhûrî, şiir hipodromunda diğer akranlarını geçerek birinci olup ödülünü almıştır.

Yine şâyeste akrânı geçip arz-ı hünerlerle
Semend-i tab'ım öndül alsın bu meydân-ı pehnâda (K 15/2)

Meşhûrî'nin ata benzettiği kalemi, daracık bir arsada geniş bir meydan bulmuştur, şiirdeki bütün hünerlerini sergileyecektir:

Kümeyt-i kil-k-i şebdîzim yine arz-ı hüner kılsın
Ki buldu böyle tengîn-arsada meydân-ı pehnâyı (K 14/7)

Şair, meydana benzettiği belâgatte, kendisini bu meydanda koşan bir at olarak görür:
Süvâr-ı esb-i tâzîden nedir farkım aceb bilmem
Kalem aldıkca destime bu meydân-ı belâgatde (B 49)

Meşhûrî, gerek şiir ve şairlikle gerekse diğer konulardaki şiirlerinde at ve atın koştuğu meydandan çokça bahseder (K 2/13, K 12/5, K 14/18, T Kt 50/12, Thm 3/5, G 84/5). Başka şairlerde de benzer ifadeler rastlanabilir; ancak Meşhûrî'nin şiirlerinde dikkat çekecek kadar fazlaca yer alan bu söyleyişler, onun çiftlik hayatına dair gözlemlerinin bir sonucu olmalıdır.

Üslûbu veya Söyleyiş Tarzı

Meşhûrî eskileri tekrarlamayıp yeni söyleyiş ve ifadelerle yeni konularda şiirler kaleme aldığını söyler. Ancak eskileri tekrarlamadığını belirten şair, kendi söyleyiş kalıplarını fazlasıyla tekrar eder. Bazı beyitlerindeki mısralar birbirinin aynısıdır. Genellikle kasidelerindeki duaya geçiş bölümlerinde sık sık tekrar ettiği, "söz tamam oldu, duayâ eyle" gibi cümleler veya övdüğü

kişilerin özelliklerini veya birden fazla şeyi sıralarken "işte ez-cümle/ bâ-husûs" gibi söz kalıpları onun divanındaki tekrarlar arasında en dikkat çekenleridir. Meşhurî bunun yanında bazı benzetmeleri de çokça tekrar eder. Kendisini veya âşığı hâleye, sevgiliyi ise aya benzetmek gibi. Bir de "keremkârâ, hidivâ, dâdkârâ, mededkârâ..." gibi hitapları arka arkaya sıralar. Bu kalıp ifadelerden bazıları da yukarıda bahsettiğimiz at ve atla ilgili söyleyişlerdir. Söz konusu ifadeler kendi içerisinde kısa cümleciklerle vezin-anlam uyumu ve ritim oluşturur; ancak divanın geneli dikkate alındığında, şairin bu ifadelerle kendisini tekrarladığı, tekrara düştüğü de gözden kaçmaz.

Meşhûrî, kasidelerinin duaya geçiş beyitlerini, bazen anlamca birbirine yakın ifadelerle tekrarlar:

Söz tamâm oldu duâ eyle yeter Meşhûrî
Bu kadar kâm-ı dili eyledin arz u ifhâm (K 11/41))

Söz tamâm oldu duâ eyle yeter Meşhûrî
Eyledin kâle-i pür-mefharetin zeyl-i kasîd (K 24/36)

Söz tamâm oldu yeter Meşhûriyâ
Fahr ise maksûd buldu intihâ (M 3/54)

Meşhûrî, bazı kasidelerinde memduhlarını birbirine benzer ifadelerle över. Bu ifadeleri bazen aynen tekrarlar, bazen de bir iki kelime değiştirerek kullanır. Bunlar "Kerem sende, merhamet sende..." şeklinde arka arkaya benzer ifadelerin tekrarlanmasından kurulan mısralardır. Başka sözcüklerle de kurulan kısa cümleciklerden oluşan bu tekrarlı ifadeler, Meşhûrî'ye bir üslup özelliği kazandıracak kadar fazlaca karşımıza çıkar. Söz konusu tekrarların en dikkat çekicilerine şu beyitlerin ilk mısraları örnek gösterilebilir:

Kerem sende adâlet sende lutf u merhamet sende
Hudâ cem' eylemiş sende bütün evsâf-ı ulyâyı (K 14/34)

Merhamet sende kerem sende mürüvvet sende
Sendedir her ne var ahlâk-ı mehâsinde adîd (K 24/28)

Merhamet sende kerem sende şecâat sende
Sendedir her ne ki var zübde-i evsâf-ı alâ (K 25/19)

Merhamet sende kerem sende adâlet sende
Sendedir hep ne ki var dâir-i ahlâk-ı alâ (K 27/34)

Merhamet sende kerem sende inâyet sende
Sendedir hem ne var evsâf-ı mehâsin-elkâb (K 29/2)

Meşhûrî'nin çok tekrarladığı bir övgü kalıbı da, övdüğü kimseye âhenkli kısa cümleciklerle arka arkaya hitap etmesidir. Meşhûrî'ye bir üslup özelliği kazandıran bu ifadeler, yukarıdaki örneklerde olduğu gibi, bazen aynen tekrarlanır. Bunların farklı beyitlerde kelime ekleme ve çıkarmalarıyla değişik biçimlerde kullanıldığı da olur. Söz konusu kalıp ifadeler, şu örneklerde çok açık bir şekilde görülür:

Dâverâ dâdgerâ Âsaf-ı âli-kadrâ
Ey olan mertebeti hem-ser-i evc-i hurşîd (K 24/26)

Dâverâ dâdgerâ Âsaf-ı âli-kadrâ
Ey atâ-bahş-ı gürûh-ı fukarâ vü zuafâ (K 25/16)

Dâverâ nâm-verâ çarh-ı muallâ-kadrâ
Ey olan mertebet-iÂsaf u Cem'le hem-pâ (K 27/31)

Hudâvendâ keremkârâ müşîr-i âsumân-kadrâ
Eyâ lutfuyla memnûn eyleyen a'lâ vü ednâyı (K 14/25)

Nihîrâ dâverâ sadr-ı sudûr-ı mekrûmet-kârâ
Eyâ cûduyla fâik dâverân-ı nîk-nâm üzre (K 12/37)

Şehenşâhâ felek-câhâ hidiv-i âsumân-kadrâ

Eyâ hurşîd-i tîği fer veren bu mülk-i Osmân'a (K 5/62)

Meşhûrî'nin çokça tekrarladığı kalıp ifâdelerden birisi de kasidelerde yer verdiği "*bâ-husûs/ez-cümle*" söyleyişidir. Bazı beyitlerde bu iki ifade birlikte yer almaktadır (K 6/16, K 12/23, K 13/4, K 16/4, K 17/3, K 24/44, Kıta 10/3, Kıta 15/3, Kıta 19/3, Kıta 24/8, Kıta 25/2, Kıta 28/2, Kıta 34/2, Kıta 42/5, Kıta 50/4, Kıta 51/3, Mesnevi 3/7). Meselâ bu söyleyiş, bir kasidede üç defa karşımıza çıkar:

Bâ-husûs ez-cümle Cibrîl-i emîn-i vahy kim
Mîlket-i kerrûbiyânın husrev ü hâkâmıdır
Bâ-husûs ez-cümle zât-ı pâkine ser-tâbe-pâ
Rûy-ı arzın mescid olmak emr-i istihsânıdır
Biri de ez-cümle vech-i imtiyâzın cümleden
İns ü cinn ü kudsiyâna ba'sinin yeksânıdır (K 2/27, 42, 43)

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Meşhûrî' şiiirlerinde, bazı benzetmeleri sıklıkla kullanır. Bunlardan birisi, aya benzetilen sevgiliyi âşığın hâle gibi sarmasıdır. Şair çok beğendiği bu buluşunu değişik beyitlerde tekrarlama gereği duymuştur (G 7/4, G 72/4, G 91/3, G 105/4):

Hâle gibi ol *mehi* her gece Meşhûriyâ
Çekmez isen sîne-i vasla eğer tû sana (G 5/2)
Her gece bir *mâh* ile mümkün ise halvet et
Koynuna al *hâleveş* zîb-i ber-i vuslat et (G 19/1)

Dili

Çiftliğine çekilen Meşhûrî, vaktini Farsça öğretmekle geçirmiştir. Bununla birlikte divanında Farsça yazılmış şiiirleri yoktur. Bazı kasidelerinde şu örneklerdeki gibi, tamamı Farsça ve Arapça kelime veya terkiplerden kurulmuş beyitlerine rastlanmaktadır.

Dâver-i âli-şiyem pâk dil ü sa'd-kadem
Sâhib-i lutf u kerem mazhar-ı feyz ü Mevlâ
Kâil-i kavli-i metfn câmi'-i ahlâk-ı güzîn
Sâhib-i re'y-i rezîn tâc-ı rûûs-ı ukalâ
Rüstem-i Zâl-sıfat Sâm u Nerîmân-sütût
Kahramân-menkabet nâm-ver-i ehl-i vegâ (K 27/15-17)

Meşhûrî, "Da'vât-ı Manzûme ez-Dehân-ı Sıbyân-ı Âmîn-gûyân" (K 28) başlıklı 7 beyitlik şiiirini, çocukların ağzından bir dua olarak kaleme alır. Ancak şiiirde kullanılan dil, çocuk lisanından bir hayli uzaktır.

Ehl-i ilm ü hâfız-ı Kur'andan et yâ Rab bizi
Hâcegân-ı mekteb-i irfandan et yâ Rab bizi
Mahz-ı lutfundan bize bahş eyleyip ders ü sebak
Zümre-i allâme-i devrandan et yâ Rab bizi
Sıdk ile etdik debistân-ı rızânı cilvegâh
Lutfuna mazhar olan sıbyandan et yâ Rab bizi
Hıfz edip bâzîçe-i gerdûn-ı dündan rûz u şeb
Tâlibîn-i ilm-i âli-şandan et yâ Rab bizi
Dergeh-i ihsânına el açmışız âmin diye
Vâye-dârân-ı der-i ihsandan et yâ Rab bizi
Mazhar-ı va'd-i Kerîm isteceb olmak için
Cümle-i ehl-i duâ-gûyandan et yâ Rab bizi
Afv edip isyânını Meşhûri abd-i âcizin
Bâb-ı afvında ona ihvandand et yâ Rab bizi

Meşhûrî, bazen Farsça uzun terkipler kullansa da onun gazellerindeki dil kasidelerine göre, sade ve anlaşılır biçimdedir. Özellikle musammatlarında kullandığı dil şu örneklerde görüleceği üzere, günlük konuşma diline ve halk şiirine son derece yakındır.

Nice dergâhına yâ Rab geleyim
Ki nedir matlabım arz eyleyeyim
Sen bilirsın sana ne söyleyeyim
Senden olmazsa kerem n'eyleyeyim
Senden artık ya kimim var dileyim

Ne ayağım kapına varacak
Ne dilim hazretine yalvaracak
Günehim çok beni kim kurtaracak
Senden olmazsa kerem n'eyleyeyim
Senden artık ya kimim var dileyim (Muhammes 9/1-2)

Sevdiğim çün âşinâ etdin beni
Gönlüm aldın mübtelâ etdin beni
Nice terke ictirâ etdin beni
N'etdim ey meh-rû fedâ etdin beni
Dâğ-ı hicrâna sezâ etdin beni (Muhammes 11/1)

Ben bendeye küsmüş müdür o şâh görünmez
Kayboldu gözümden o perî âh görünmez
Bilmem neden ol şem'-i şebângâh görünmez
Şeb oldu yine n'eyleyim ol mâh görünmez (Murabba 12/1)

Ben gibi üftâde olma sen dahi bir dâneye
Büt-perest olma heman geldinse bu büt-hâneye
Genc isen de dil verip aldanma bu vîrâneye
Hem inanma gönlüme hem gamze-i mestâneye
İ'timâd etme sakın bir meste bir divâneye (Muhammes 5/1)

Çarhın elinden el-ân
Ben ağlamam kim ağlar
Hem-çün sehâb-ı bârân
Ben ağlamam kim ağlar (Murabba 18/1)

El-vedâ' ey dil-pesendim yâ gelem yâ gelmeyem
Lebleri şîrîn-kandim yâ gelem yâ gelmeyem
Bir dahi arz et cemâlin gel dil-i üftâdene
İşte ben gitdim efendi yâ gelem yâ gelmeyem
Hak bilir bilmem ki gitdim yâ gelem yâ gelmeyem (Muhammes 10/1)

Eseri

Osmanlı Müelliflerinde inşasından (Tahir 2000: II/421) söz ediliyorsa da, Meşhûrî'nin bilinen tek eseri, Divan'ıdır. Üç yazma nüshasını tespit ettiğimiz eser, 1292/1875'te Selânik'te basılmıştır. Eserin başında Selânikli Gazi Evrenoszâde Mehmet Şefik Paşa, Meşhûrî hakkında kısa bir bilgi vermiştir.

Meşhûrî, Divan'ını sağlığında tertip etmiş; ancak basımını görememiştir. Şu kıtasında, divan tertip ettiğini belirtmiş ve bununla övünmüştür:

Belî sîm ü zere dâir nukûdum yokdur ammâ kim
Maârifle tefavvuk eylerim ashâb-ı irfâna

N'ola fahr eylesen Meşhûrî çün kim eyledin tertîb
Hünerde medhe lâyük böyle bir divân-ı şâhâne (Kıta 36)

Divanın tespit edilebilin üç yazma nüshası *İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T. 2828 (İÜ2, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi, 5356, (S), İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T. 142 (İÜ)* nüshalarıdır.

Şiirlerin Konuları

Meşhûrî'nin şiirlerinde dile getirdiği konular, klâsik Türk şiirinin genel konularından çok farklı değildir. O da diğer divan şairleri gibi, sevgi, ayrılık, hasret, dünyanın sıkıntıları, talihsizlik, güzellerin vefasızlığı, âşıkların çaresizliği vb. konuları şiirlerinde fazlaca işlemiştir. Bunları burada uzun uzun anlatıp örneklendirmek çok gerekli değildir. Divan metni okunduğu zaman bunlar açıkça görülebilecektir. Ancak onun divanındaki tarih manzumeleri üzerinde durmak gerekir. Meşhûrî, divanına kaydettiği çok sayıdaki tarihlerle yaşadığı devrin bazı önemli olaylarını, şairâne bir biçimde bize aktarmıştır. Bunlar ayrı bir başlık altında aşağıda değerlendirilecektir.

Söz konusu tarih manzumelerine geçmeden, onun şiirlerindeki konularla ilgili olarak şu hususu da belirtmek gerekir. Meşhûrî, yazdığı şiirlerle dönemin önemli olaylarına da tanıklık etmiştir. Bunların çoğunu tarih manzumelerinde dile getirmiştir. Kasidelerinde de yeri geldikçe toplumsal olaylara işaret etmiştir. Bunlardan dikkat çeken iki tanesi, Yeniçeri Ocağının kaldırılması ve Tanzimat'ın ilânıdır.

Yeniçeri Ocağının Kaldırılışı

Meşhûrî'nin divanındaki 5. kasidesi "*Der-Vak'a-i Ocağ-ı Mülgâ-yı Yeniçeriyân der-Zımn-ı Sitâyiş-i Gâzî Hazret-i Sultân Mahmûd Hân-ı Adlî ibn Sultân Abdülmecîd Hân*" başlığını taşır. Şair, 85 beyitlik bu kasidesinde, sultan Mahmud'u ve Yeniçeri Ocağının kaldırılışını dile getirir.

Meşhûrî, Sultan Selim tarafından ordunun eksikleri dikkate alınarak iyileştirme faaliyetlerine başlandığını, ancak bunu Sultan Mahmud'un başarabildiğini söyler.

Husûsâ Hazret-i Sultân Mahmûd Hân-ı Adlî kim
Nazîri gelmemiş bir pâdişâh öyle bu devrâna

Husûsâ zümre-i Bektâşiyân-ı nân-körânı
Ki re'sâ her biri akrân idi gûyâ Nerîmân'a

Görüp bu inkiyadsızlıkların muhtâc olunmuşdu
Yeniden birtakım ecnâd-ı münkâd-ı firâvâna

Edip tûp u tûfengi ber- taraf ol pâdişâh-ı dîn
Heman kışlakların vurdurdu yek-ser nâr-ı sûzâna

Bu mülkü levs-i şûr-ı bâğiyândan eyleyip tathîr
Çevirdin şûre-zârın sahn-ı hoş-bûy-ı gülistâna

Edip a'dâ için bir asker-i harbî dahi tertîb
Yeniden kuvvet-i zahr eyledin dostân u yârâna (K 5/6, 13, 19, 56, 67, 68)

Tanzimat'ın İlânı

Meşhûrî divanındaki 3 numaralı mesnevî, "*Mesnevî der-Sitâyiş-i Hazret-i Gâzî Abdülmecîd Hân (Dâme fî-serîri saltanatahu ilâ-âhiri'z-zamân)*" başlığını taşır. Sultan Abdülmecid'i övmek için methiye türünde kaleme alınan 62 beyitlik şiir, mesnevî nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Şimdiki bilgilerimize göre bu şiir Tanzimatı öven ilk methiyedir (Özgül 2006:).

Şiirde Sultan Abdülmecid övülürken onun önemli işler başardığı belirtilir. Bunlardan birisi, onun 3 Kasım 1839'da *Tanzimat*'ı ilân etmesidir.

O, tahta geçtiğinden beri adaletle hükmetmiş ve vatanın imarına çalışmıştır. Vatanın müdafaası için orduyu iyileştirmiştir. O, her bir işin yerine getirilmesi ve takibi için "*Ahkâm-ı Adliye*" ve "*Bâb-ı Âli*" adıyla iki önemli meclis oluşturmuştur. Bâb-ı Âli, hükümetin idare merkezidir (Pakalın 1993: I/136-139). Bunlara ilâve olarak her şehirde, "*Bezm-i Şûrâ*" adıyla birer meclis daha meydana getirmiştir. Onun ortaya koyduğu kanunlardan birisi de "*Tanzimat*"tır (Pakalın 1993: III/398-399). Bu kanunlar sayesinde işler yoluna girmiş, kimse kimseye zulme kalkışmamıştır. Haramiler, yol kesiciler vs. ortadan kalkmış; savaşlar bitmiş ve herkes huzura kavuşmuştur:

Biri de ez-cümle beher maslahat
Vaz' olunmuşdu dü bezm-i meşveret

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 2/4 Fall 2007

Birisi *Ahkâm-ı Adliyye* biri
Bâb-ı Âli meclis-i pâk-teri
 Bunların gayrı Sitanbul'da ne var
Bezm-i Şûrâ nâmı ile nâm-dâr
 Cümlesin ol pâdişâh-ı Cem-edâ
 Vaz' u te'sîs etdiğinden mâadâ
 Her vilâyetde bu üslûb üzere hem
Bezm-i şûrâ vaz'ın etdi mürtesem
 İttifâk-ârâ ile tâ kim umûr
 Hakk u adl üzere görülsün bî-kusûr
 Bunların hem gayrı tefrîâtdan
 Her ne var efrâd-ı *Tanzimât*dan
 Hep bu şâh-ı âdilîn kânûnudur
 Zâde-i re'y-i hulûs-makrûnudur
 İşbu kânunlarla ser-tâ-ser çü âb
 Bâğ-ı mülke verdi hakkâ âb u tâb
 Kimsede rence tasaddî kalmadı
 Kudret-i zulm ü taaddî kalmadı
 Ne harâmî var ne kattâ'-ı tarîk
 Şât ile gürk olsa şâyeste refik
 Eyledi te'yîd-i sulhu hem-düvel
 Kalmadı gâile-i ceng ü cidâl
 Oldu âsûde raiyyet bî-gümân
 Buldu âlem mâye-i emn ü emân (Mesnevî 3/7-19)

Tarih Manzumeleri

Meşhûrî, tarih düşürmede usta kabul edilebilecek şairlerdendir. Divanında kasideler arasında 11, kıtalar arasında ise 51 olmak üzere toplam 62 tarih manzumesi bulunmaktadır. Meşhûrî, bu tarih şiirleriyle yaşadığı döneme ışık tutmuştur. Özellikle memleketi Selânik'le ilgili olarak yazdığı tarihler; Selânik'teki inşaatlar, tamirler; buraya gelen görevliler gibi konularda aydınlatıcı bilgiler vermektedir. Söz konusu şiirler, onun çağdaşlarından Selânikli Âkif'in divanında yer alan Selânik'le ilgili tarihlerle birleştirildiğinde (Kaya 1998: 53, Kaya 2000: 193-206) öncelikle Selânik ve 19.yy. araştırmalarına çeşitli yönlerden katkılar sağlayıcı niteliktedir.

Meşhûrî bu tarih şiirlerinde bazı kalıp ifadeler bir tarafa, aynı mısraları farklı şiirlerde aynen tekrar etmekten çekinmemiştir. Bu durum şu örneklerde açıkça görülmektedir:

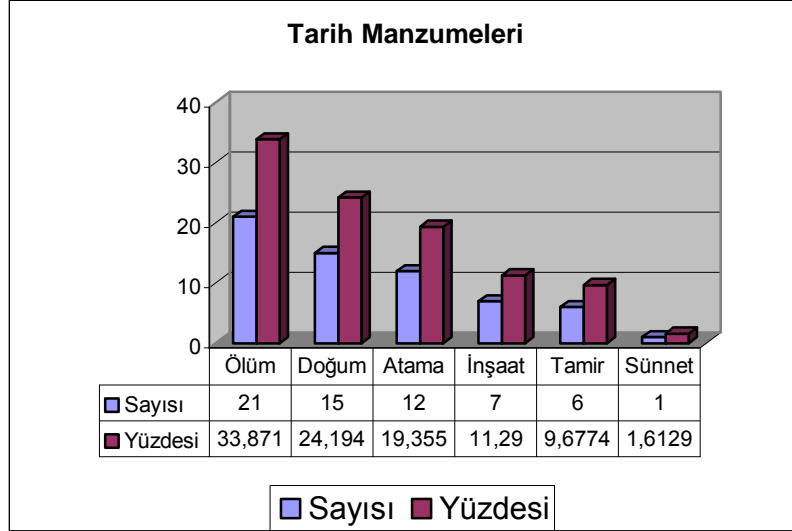
Söyledim Meşhûrî târihin mücevher harf ile (Kıta 44, 45, 47) veya *Bî-riyâ söyledi Meşhûrî bu resme târih* (Kıta 36), *Bâ-edeb söyledi Meşhûrî bu resme târih* (Kıta 37).

Meşhûrî'nin yazdığı tarih manzumeleri 1243-1273/1827-1857 yıllarını kapsamaktadır. 1198/1783'te doğan şair, divanda rastlanan ilk tarihi yazdığında 40 yaşlarındadır. Divanda toplam 62 tarih yer almıştır. Buna göre şairin 40 yaşından itibaren vefatına kadar geçen 30 yıllık devrede ortalama her yıl iki tarih yazdığı söylenebilir.

Divandaki tarih manzumelerini yazılış nedenlerine göre tabloda görüldüğü gibi altı grupta toplamak mümkündür:

Yazılış Sebebi	Sayısı	Yüzdesi
Ölüm	21	33,9
Doğum	15	24,2
Atama	12	19,4

İnşaat	7	11,3
Tamir	6	9,68
Sünnet	1	1,61

Meşhûrî'nin yazdığı tarihlerden, "*Târîh-i Cülûs-ı Meymenet-me'nûs Gâzî Hazret-i Sultân Abdülhamit Hân İbn Sultân Gâzî Hazret-i Sultân Mahmûd Hân-ı Adlî der-Zımn-ı Sitâyîş-i Ū*" başlıklı 31 beyitlik kaside, Sultan Abdülmecit Han'ın 31. Osmanlı padişahı olarak tahta çıkışı üzerine kaleme alınmış bir cülûsiyedir. Muhtemelen onun bu özelliğini vurgulamak için, şiirin tarih beyti, 31. beyte denk getirilmiştir:

Târîhi çün dürr-i semîn menkûtila oldu güzîn
Fart-ı şerefle oldu dîn Sultânı Hân Abdülmecîd (K 7/31)
(Sene 1255/1839)

Meşhûrî'nin düşürdüğü diğer tarihler, tarih sebebi, şiir numarası ve yılına göre şu şekilde sıralanabilir:

Vefat Tarihleri

- Eğribozlu Ebu Bekir Beyin vefatı (Kıta 23: Sene 1252/1836-37)
Ahmet Ağa'nın kızı Nimetullah Hanım'ın vefatı (Kıta 16: Sene 1250/1834-35)
Eski Bosna mollası Seyyid Abdurrahman Nakibzâde Efendinin vefatı (Kıta 46: Sene 1260/1844)
İbrâhim Paşanın oğlu Ebu Bekir Beyefendinin eşi Zeliha Hanımın vefâtı (K 23: Sene 1267/1851)
İbrâhim Paşanın Selânik valisi olduktan iki ay sonra vefat etmesi (Kıta 43: Sene 1259/1843)
Kâtip Ömer Hulûsî Efendinin vefatı (Kıta 48: Sene 1260/1844)
Mahmut Efendinin oğlu Seyyid Ali'nin vefatı (Kıta 39: *Cennetde şîr ü şeker ola âb u dânesi*)
Mehmet Ağa'nın kızı Nimetullah kadının mezar taşına yazılmak üzere düşülmüş tarih (Kıta 38: Sene 1258/1842)
Mehmet Ağa'nın kızı Nimetullah kadının vefatı (Kıta 37: Sene 1258/1842)
Meşhûrî'nin çağdaşı şairlerden Selânikli Âkif'in vefat tarihi (K 21: Sene 1245/1829-30)
Meşhûrî'nin çağdaşı ve Selânik eşrafından şair Abdullah Hâmî Efendinin vefatı (Kıta 47: Sene 1260/1844)

- Ömer Efendi'nin oğlu Ebu Bekir Beyin vefat tarihidir (Kıta 12: Sene 1249/1833-34)
 Selânik Mevlevihânesi şeyhi Mehmet Ali Dede'nin vefatına iki tarih (Kıta 5, Kıta 6: Sene 1246/1830-31)
 Selânik Vâlisi İbrâhim Paşa'nın vefâtı (K 7: Sene 1251/1835)
 Selânik vâlisi İbrahim Paşanın vefatı (Kıta 18: Sene 1252/1836-37)
 Selânik vâlisi Ömer Paşa'nın vefatı (Kıta 10: Sene 1249/1833-34)
 Selânik'teki Bazar Tekkesi şeyhi Abdulkâdir Efendinin vefatı (Kıta 41: Sene 1258/1842)
 Seyyid Osman Beyin vefatı (Kıta 20: Sene 1252/1836-37)
 Şeyh Kandî ? Efendinin kız kardeşinin Ayşe adındaki kızının vefatı (Kıta 40: sene 1260?/1844)
 Zübeyde Hanım'ın vefatı (K 4: Sene 1259/1843)

Doğum Tarihleri

- Ali Nâmık Paşazâde Râmiz Beyin oğlu Ahmet Beyin doğumu (Kıta 17: Sene 1251/1835-36)
 Bezmiâlem Vâlide Sultanın kethüdâlarından Tâhir Bey Efendinin oğlu Osman Nûri Beyin doğumu (Kıta 45: Sene 1260/1844)
 Evkaf Nâzırı İzzet Bey Efendinin oğlu Selim Sâbit Beyin doğumu (Kıta 54: Sene 1273/1856-57)
 Kâtip Hasan Efendinin oğlu Osman Lebib'in doğumu (Kıta 22: Sene 1252/1836-37))
 Mehmet Efendi'nin oğlu Süleyman Nesib'in doğumu (K 22: Sene 1243/1827-28)
 Pîrî Efendinin oğlu Mehmet Behçet'in doğumu (Kıta 31: Sene 1253/1837-38)
 Selânik defterdârı Ethem Beyin oğlu Mustafa Mahzar Beyin doğumu (Kıta 44: Sene 1259/1843)
 Selânik eşraflarından Eşref Molla'nın oğlu Mehmet Zâtî'nin doğumu (Kıta 15: Sene 1250/1834-35)
 Selânik eşraflarından Şerîf Yûsuf Refik Beyin oğlu Şerif Mahmut Beyin doğumu (Kıta 14: Sene 1250/1834-35)
 Selânik Evkaf Nâzırı Kâmil Beyin oğlu Mehmet Şânî'nin doğumu (Kıta 30: Sene 1253/1837-38)
 Selânik müftüsü Hüseyin Zühdî Efendinin oğlu Mehmet Refî'nin doğumu (Kıta 33: Sene 1256/1840)
 Selânik vâlisi Ömer Efendi'nin oğlu Mehmet İzzet Efendi'nin doğumu (Kıta 4: Sene 1246/1830-31)
 Seyyid Mehmet Atâullah'ın oğlu Yusuf Beyin doğumu (Kıta 3: Sene 1243/1827-28)
 Sultan Abdülmecid Hân'ın oğlu şehzâde Ziyâeddin Mehmed'in doğumu (K 13: Sene 1262/1846)
 Süleyman Nesip Efendinin oğlu Mehmet Celil Efendinin doğumu (Kıta 52: Sene 1269/1852-53)

Atama ve Tayin Tarihleri

- Ârif Hikmet Beyin şeyhülislâmlığa atanması (Kıta 49: Sene 1262/1846)
 İsmet Beyzâde Şeyhülislâm Ârif Hikmet Beyin Anadolu kazaskerliğine atanması (Kıta 7: Sene 1248/1832-33)
 Mehmet Paşa'nın vezirliğe atanması (K 26: Sene 1270/1853-54)
 Osman Paşa'nın Selânik valiliğine atanması K 27:sene 1270/1853-54)
 Rüstem Paşa'nın sadarete tayini (K 25: Sene 1269/1852-53)
 Selânik hâkimi Seyyid Ebu Bekir Efendinin Mekke'ye tayini (Kıta 29: Sene 1252/1836-37)
 Selânik mal müdürü İsmail Hakkı Efendiye rütbe verilmesi (Kıta 53: Sene 1270/1853-54)
 Selânik Valisi Ömer Paşa'nın müşîrlük rütbesine yükseltilmesi (K 15: Sene 1257/1841)
 Sultan Abdülmecid Hân zamanında Konya valisiyken becayişle Selânik valisi olan İbrahim Paşanın üçüncü kez atanması (Kıta 42: Sene 1259/1843)
 Sultan II. Mahmut zamanında Bekir Bey Efendiye imtiyazlı bir nişân ve makam verilmesi (Kıta 19: Sene 1252/1836-37)

Yusuf Siddık Bey Efendiye nişan verilmesi (Kıta 33: Sene 1256/1840)

İnşaat Tarihleri

- Miralay Ahmet Beyin köşkünün yapımı (Kıta 21: Sene 1252/1836-37)
 Ömer Paşa'nın Rehber adını verdiği gemisinin yapımı (Kıta 11: Sene 1249/1833-34)
 Selânik Müşîri Ömer Paşanın yaptırdığı çeşmeye iki tarih (Kıta 35: Sene 1258/1842)
 Selânik vâlisi Milon Ömer Paşa'nın yaptırdığı tabyanın bitişi (Kıta 1: Sene 1243/1827-28)
 Selânik vâlisi Ömer Paşa'nın eşi Hümâ Hanım tarafından kızı Zeynep Hanım'ın rûhu için yaptırdığı tekkenin tarihi (Kıta 51: Sene 1266/1849-50)
 Sultan II. Mahmut'un Selânik'e kışla yaptırması (Kıta 24: Sene 1253/1837-38)
 Yusuf Siddık Beyin yaptırdığı Beşçınar şadırvanının bitişi (Kıta 13: Sene 1250/1834-35)

Tamir Tarihleri

- Divan kâatibi Rüşdü Efendinin, Zuhûrî Baba Türbesini tamir ettirmesi (Kıta 36: Sene 1258/1842)
 Sultan Abdülmecid Hân'ın Selânik eyâletindeki Vardar Kalesini tamir ettirmesi (Kıta 34: Sene 1257/1841)
 Sultan II. Mahmut'un Selânik Eyâletindeki Malta Çeşmesini tâmir ettirmesi (Kıta 28: Sene 1253/1837-38)
 Sultan II. Mahmut'un Selânik İskele Sebilini tamir ettirmesi (Kıta 27: Sene 1253/1837-38)
 Sultan II. Mahmut'un Selânik surları dışındaki bir çeşmeyi tamir ettirmesi (Kıta 26: Sene 1253/1837-38)
 Sultan II. Mahmut'un Selânik yakınındaki Pâdişah Yolu Çeşmesini tamir ettirmesi (Kıta 25: Sene 1253/1837-38)

Sünnet Düğünü

Sultan Abdülmecit Han'ın iki şehzâdesinin sünnet düğünü (Kıta 50: Sene 1263/1847)

Sonuç

Meşhûrî, 19. asır Divan şiirinin önemli bir temsilcisidir. Selânik'te kurduğu ve çoğu şair sanatseverlerin uğrak yeri olan çiftliği Farsça öğrenmek isteyenlerin bulunduğu yer olmuştur. Kaynaklarda düz yazılarından da söz edilen şairin elimizde bir divanı vardır. Meşhûrî divanı yakın tarihimize ışık tutabilecek önemli bilgiler de içerir. Osmanlı toplumunun değişim sürecini yaşayan şair, bu devre duyarsız kalmamış, siyasî ve toplumsal konuları şiirlerine konu edinmiştir. Kendisinin Selânikli olması hasebiyle Selânik'te görev yapan, orada doğan, vefat eden isimlere tarih düşürmüş, imar faaliyetlerine dair de ilk elden tarih vererek bilgiler aktarmıştır. Bu bilgiler, özellikle Selânik tarihi araştırmalarına ve Türkiye Cumhuriyetinin yakın tarihine katkı sağlayacak niteliktedir.

KAYNAKÇA

- Bursalı Mehmed Tahir (2001): *Osmanlı Müellifleri* ve Ahmed Remzi Akyürek: *Miftâhu'l-Kütüb ve Esâmî-i Müellifîn Fihristi* Haz. Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatçı, Tıpkıbasım, Bizim Büro Yay., Ankara.
 ÇELTİK, Halil (2004): *Divan Sahibi Rumeli Şairlerinin Şiir Dünyası*, Gazi Ü. SBE, Doktora Tezi, Ankara.
 ÇELTİK, Halil (2007): "Rumeli Şairlerinde Rumeli Coğrafyası", *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi* (ICANAS) 10-15 Eylül 2007, Ankara.
 Fatîn (1854): *Fatîn Tezkiresi*, İstanbul 1271/1854.
 İNAL, İbnülemîn Mahmut Kemâl (1988): *Son Asır Türk Şâirleri*, 3. Baskı, Dergah Yayınları, İstanbul.
 KARAL, Enver Ziya (1983): *Osmanlı Târîhi*, TTK Yayınları, Ankara.

- KAYA, İdris Güven (1998): "Selanik'te Bir Çeşme ve Şiiri", *Tarih ve Toplum*, Sayı 179, s. 53.
- KAYA, İdris Güven (2000): "Selanikli Âkif Efendi'nin Divanındaki Selanik Tekkeleri ile İlgili Beş Tarih Şiiri", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 193-206.
- Mehmed Süreyya (1308): *Sicill-i Osmânî*, Matbaa-ı Âmire, İstanbul.
- Mehmet Süreyya (1996): *Sicil-i Osmânî*, Târih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- ÖZGÜL, M. Kayahan (2006): *Divan Yolundan Peraya Selamete*, Hece Yayınları, Ankara.
- PAKALIN, Mehmet Zeki (1993): *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB, İstanbul.
- SÖZLÜK (1988): Halûk İpekten-Mustafa İsen-Recep Toparlı-Naci Okçu-Turgut Karabey, *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatında İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Şemseddin Sâmî (1996): *Kâmûsü'l-A'lâm*, Tıpkıbasım, Kaşgar Neşriyat, Ankara.
- TDEA: *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi-Devirler İsimler Eserler Terimler I-VII*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1977-1990.
- TUMAN, Nâil (2001): *Tuhfe-i Nâilî, Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*, Hazırlayan: Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, Bizim Büro Yayınları, Ankara.
- TYDK: *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*, MEB Yay., İstanbul 1947-1969.
- YAKIT, İsmâil (2003): *Türk İslam Kültüründe Ebced Hesabı ve Târih Düşürme*, Ötüken Yayınları, İstanbul.